

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ЗМІНИ ВЕКТОРУ З КОНКУРЕНЦІЇ МІЖ ДЕРЖАВАМИ ДО КОНКУРЕНЦІЇ ВСЕРЕДИНИ ГАЛУЗЕЙ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

GLOBALIZATION AS A FACTOR OF COMPETITION SHIFTING FROM NATIONS TO INDUSTRIES AT THE INTERNATIONAL MARKET

Дана стаття покликана дослідити вплив глобалізаційних процесів на перехід від конкурентної боротьби між країнами до внутрішньогалузевої конкурентної боротьби на світовому ринку. Цей процес сприяє зростанню виробництва, підвищенню якості продукції і спрямований на якомога якісніше задоволення потреб споживачів. Разом з тим, він несе в собі суттєвий ризик, пов'язаний з потенційним порушенням рівноваги процесу суспільного виробництва.

Ключові слова: економічна безпека, конкурентоспроможність, світове господарство, міжнародний ринок, галузь

Данная статья призвана исследовать влияние глобализационных процессов на переход от конкурентной борьбы между странами к внутриотраслевой конкурентной борьбе на мировом рынке. Этот процесс способствует росту производства, повышению

качества продукции и направлен на как можно более качественное удовлетворения потребителей. Вместе с тем, он несет в себе существенный риск, связанный с возможным нарушением равновесия процесса общественного производства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, конкурентоспособность, мировое хозяйство, международный рынок, отрасль

The article aims to explore the impact of globalization on shifting competition from between countries to industries in the global market. This process contributes to the production, improves product quality and is aimed at better customer satisfaction. However, it involves significant risk associated with potential social production process disbalance.

Keywords: economic security, competitiveness, world economy, international market, industry

УДК 322.122

Денисов О.Є.

к.е.н., докторант

Університет економіки та права «КРОК»

Постановка проблеми. Сьогодні глобалізація, впливаючи на загострення конкурентної боротьби на всіх рівнях економіки, відіграє одну з ключових ролей в системі економічних відносин. Цей процес цілком впливає на систему конкурентних переваг, принципово змінюючи підходи до конкурентної боротьби. Такі дії значною мірою відображаються на стані економічної безпеки, тому питання щодо перспектив формування національної конкурентоспроможності набуває важливого значення для розуміння й оцінки можливих загроз, насамперед економічній безпеці, а також національній безпеці.

На сьогоднішній день питання конкурентоспроможності галузі недостатньо опрацьовані українською економічною наукою. Незважаючи на високу практичну і теоретичну значущість, це питання є надзвичайно складним та багатоплановим, крім того, поняття «конкурентоспроможність» охоплює великий спектр наук і вимагає синтезованого підходу до вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі питання формування конкурентоспроможності розглянуто в роботах таких зарубіжних учених, як: Р.М. Грант, В.В. Демент'єва, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, А. Смітта, Г. Хамела, Е. Хекшера; російських вчених Г. Азоєва, М. Гальвановського, С. Ємельянова, П.С. Зав'ялова, О. Михайлова, А. Селезньова, І. Спиридонова, Р. Фатхутдінова, О. Юданова та вітчизняних вчених О.С. Александрової, О. Білоруса, Б. Губського, Д.Г. Лук'яненка, З.Ю. Пахомова, М.О. Кизима, а також багатьох інших.

Виклад основного матеріалу. У результаті впливу глобалізаційного процесу до конкурентних процесів долучили національну галузь як самостійного учасника. Але варто зауважити, що існуючі форми міжнародної конкуренції істотно відрізняються в залежності від галузі.

Особливу увагу, на думку автора, варто приділити так званій «множинно-національній формі конкуренції» [1]. У кожній окремій державі або певній групі країн цей процес є незалежним. Так окрема взята галузь може бути присутня одночасно в багатьох країнах (наприклад, АПК є у Японії, Кореї, КНР, США, Великій Британії та країнах ЄС), але у кожній конкурентні процеси відбуваються індивідуально. Репутація, коло клієнтів і виробничі можливості в одній країні не обов'язково впливають на успіх його дій в інших країнах. Міжнародна галузь є певною сукупністю галузей (кожна з яких представлена в межах певної території або країни). Саме тому і варто використовувати термін «множинно-національна» конкуренція. До переліку зазначених галузей, де конкуренція традиційно набуває саме такої форми, включають багато різноманітних типів торгівлі, виробництво продуктів харчування, страхування життя, ощадні банки, виробництво простих металовиробів та їдких хімічних речовин.

Також окремо слід зупинитися на глобальних галузях, в яких конкурентна позиція суб'єкта господарської діяльності в одній країні має суттєвий вплив на його позиції в інших країнах. У зазначених обставинах, конкуренція набуває глобальних масштабів. Конкуруючі суб'єкти покладаються на

ті переваги, які є результатом їх діяльності на всіх територіях. Кожен суб'єкт господарювання намагається об'єднувати та різним чином комбінувати переваги, яких він досяг на території певної країни, з тими, яких йому вдалося набути завдяки присутності на інших територіях. Наприклад, ефект масштабування, здатність одночасно обслуговувати клієнтів на різних територіях або репутація, яку можна набути в іншій країні. Галузі з такими характеристиками також є достатньо поширеними. Більшість підприємств, що конкурують у цих галузях, локальні, оскільки, коли кожна територія встановлює свої конкурентні правила, іноземним суб'єктам надзвичайно складно отримати конкурентні переваги. Зовнішньоекономічна діяльність у такого роду галузях є скоріше виключенням, аніж правилом. Якщо певне підприємство засноване іноземним підприємством, контроль з боку такого іноземного власника зі своєї штаб-квартири дуже незначний. Перед засновником не ставляться такі питання, як, наприклад, забезпечення робочих місць у представництві закордоном, визначення локацій для проведення необхідних досліджень. Локальне представництво завжди контролює всю або майже всю діяльність, яка необхідна для забезпечення визначеного конкурентного статусу. Такі галузі, як торгівля або виробництво металовиробів, надзвичайно рідко стикаються з суперечливими питаннями щодо операційних проблем [3].

Отже, виходячи з вище наведеного, глобальна конкуренція для галузей має доволі неоднозначні властивості. З одного боку цей процес сприяє зростанню виробництва, підвищенню якості продукції і взагалі спрямований на якомога якісніше задоволення потреб споживачів. Проте, не слід виключати, що він здатен дестабілізувати існуючий процес суспільного виробництва. Прагнучи до виживання в умовах жорсткої конкурентної боротьби, виробники об'єднуються у олігополії, що, як правило, призводить до негативних соціальних наслідків: зростання рівня безробіття, різка диференціація доходів населення.

Процес визначення конкурентної позиції слід розпочинати з проведення оцінки фундаментальних факторів, які здатні визначити прибутковість галузі в довгостроковій перспективі, а також мають вплив на рівень конкурентоспроможності та економічної безпеки як окремої галузі, так і держави в цілому.

Починаючи з 70-х років ХХ століття багато галузей перейшли на глобальний рівень, з того моменту цей процес стає все більш стрімким та набирає дедалі більших масштабів. Галузь, у якій стратегічні позиції конкурентів на ключових географічних ринках зазнають фундаментального впливу їх загальних глобальних позицій, слід вважати глобальною. Конкуренція в цьому випадку, в порівнянні з внутрішньою конкуренцією, є унікальне стратегічне явище.

Незважаючи на те, що ефективність окремої галузі значною мірою залежить від її особливостей та локації виробничих потужностей, глобальний ринок, вимагає від конкурентів враховувати [5]:

- галузеву політику та поведінку конкурентів;
- стосунки з органами державної влади на ключових ринках;
- системну конкуренцію;
- складність конкурентної аналітики.

Оздоровлення української економіки та закладення умов для її стійкого зростання за умов посилення існуючої конкурентної боротьби на всіх ринках є можливим лише за умов належного забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності національної економіки та її суб'єктів.

Актуальність цієї проблематики зростає у зв'язку з підписанням Україною договору про асоціацію з ЄС. Оскільки цей документ передбачає зростання конкуренції з боку імпорту, активно протистояти якій можна виключно спираючись на зміцнення конкурентних позицій вітчизняного товаровиробника.

Концепція загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 р. прямо передбачає необхідність значного підвищення конкурентоспроможності країни на сучасному етапі. Документ ставить завдання активізації джерел підвищення конкурентоспроможності країни для реалізації конкурентного потенціалу української економіки [4]. Забезпечення конкурентоспроможності країни в цілому прямо пов'язане з вирішенням питання щодо конкурентоспроможності її окремих структурних елементів. При цьому особливу увагу слід приділити питанням формування галузевої конкурентоспроможності, оскільки саме цей рівень є фундаментальним при побудові міжнародної конкурентоспроможності держави.

Галузь, оцінювана прибутком, рентабельністю, продуктивністю праці і т. п., має прямий вплив на стійкість ринкових позицій підприємств.

На сьогоднішній день, питання конкурентоспроможності галузі недостатньо опрацьовані українською економічною наукою. Незважаючи на високу практичну і теоретичну значимість, це питання є надзвичайно складним та багатоплановим, крім того, поняття «конкурентоспроможність» охоплює великий спектр наук і вимагає синтезованого підходу до вирішення.

Зарубіжні науковці почали ґрунтовно досліджувати конкурентоспроможність лише в середині 1970-х років. Одним з ключових досліджень у цій галузі є робота професора Гарвардського університету М. Портера «Міжнародна конкуренція» [2]. Окремі питання формування конкурентоспроможності розглянуто в роботах таких зарубіжних учених, як: Р.М. Грант, В.В. Демент'єва, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, А. Смітта, Г. Хамела, Е. Хекшера;

російських вчених Г. Азоєва, М. Гальвановського, С. Ємельянова, П.С. Зав'ялова, О. Михайлова, А. Селезньова, І. Спиридонова, Р. Фатхутдінова, О. Юданова та вітчизняних вчених О.С. Александрової, О. Білоруса, Б. Губського, Д.Г. Лук'яненка, З.Ю. Пахомова, М.О. Кизима та багатьох інших.

Сьогодні предмет дослідження не втратив своєї актуальності, оскільки теоретичні аспекти проблеми конкурентоспроможності не в повній мірі опрацьовані економічною наукою.

Традиційними напрямками у вивченні конкурентоспроможності є конкурентоспроможність продукції (послуг) і конкурентоспроможність підприємства. Ці напрями мають великий теоретичний і практичний матеріал. Проте, найменш дослідженою є конкурентоспроможність в мезорівневному вимірі. При формуванні конкурентоспроможності на мезоекономічному рівні господарювання найбільш складним є дослідження конкурентоспроможності на рівні галузей економіки, оскільки вони характеризуються великим розмаїттям. Крім цього, при проведенні досліджень, необхідно враховувати специфічні умови їх функціонування, що потребують розробки нестандартних підходів до вивчення цього питання.

Висока актуальність і значущість для практики питань конкурентоспроможності галузі вимагають теоретичного осмислення цієї категорії, розробки теоретичних і методологічних основ дослідження галузевої конкурентоспроможності, вивчення організаційно-економічних умов формування конкурентоспроможності галузі, пошуку ефективних шляхів зміцнення її конкурентних переваг.

Процес дослідження цього питання має охоплювати якомога ширший спектр галузей промисловості, оскільки стабілізація економіки, забезпечення її сталого розвитку та економічна безпека країни досягаються одночасним розвитком різних галузей господарства. Проте слід зауважити, що однаково високий рівень конкурентоспроможності не може бути досягнуто в усіх галузях промисловості. При цьому необхідною умовою формування конкурентоспроможності країни є забезпечення гідного рівня розвитку переважної більшості галузей промисловості.

Для визначення причин конкурентних переваг окремих країн у тих чи інших галузях, а також усвідомлення вихідних положень політики суб'єктів господарської діяльності та національної економіки, Майкл Портер наприкінці 80-х рр. здійснив чотирирічне дослідження десяти країн, які займають важливе місце у світовій торгівлі: Великобританії, Німеччини, Данії, Італії, Кореї, Сінгапуру, США, Швейцарії, Швеції та Японії.

Головну увагу в дослідженні було зосереджено на завоюванні та збереженні конкурентної переваги у понад 100 складноструктурних галузях економіки та індустріальних сегментах. Він вважав,

що саме вони лежать в основі високої та зростаючої продуктивності держави й найменше можуть бути проаналізовані з використанням традиційних та новітніх теорій міжнародної торгівлі. Для цього дослідження були відібрані країни, які відрізняються за економічним розвитком (ПРК та НІК), розміром, державною політикою щодо промисловості і навіть суспільною філософією та географічним розташуванням, але водночас їх об'єднує одна спільна риса – усі вони вже успішно конкурують у ряді проаналізованих галузей або наближені до цього. М. Портер проводив аналіз за три періоди: у 1971, 1978 та 1985 рр.

Теорія конкурентної переваги країн, що була сформована в результаті проведеного дослідження, детально розглянута у праці Майкла Портера «Конкурентна перевага країн», опублікованій у 1991 р. нью-йоркським видавництвом «Free Press».

Відповідно до положень зазначеної теорії відповідь на запитання: «Чому країною досягається світовий успіх в тій чи іншій галузі?» передбачає кілька властивостей країни загального характеру, що формують середовище, у якому здатні конкурувати місцеві підприємства. Це середовище може як сприяти виникненню конкурентної переваги, так і перешкоджати цьому. Нижче наведено зазначені властивості. Ці властивості національної конкурентоспроможності науковець визначив, як детермінанти.

1. Факторні умови, тобто ті визначені фактори (наприклад, профільна кваліфікована робоча сила або інфраструктура), які необхідні для успішної конкуренції у окремій галузі. На думку М. Портера, наділеність країни певними факторами виробництва безумовно впливає на конкурентну перевагу суб'єктів господарювання такої країни, проте, роль факторів цим не обмежується.

Фактори, що мають вирішальне значення для конкурентної переваги у більшості галузей (особливо галузей, що прямо впливають на зростання продуктивності в розвиненій економіці), не дістаються у спадок, а створюються у межах країни за допомогою процесів, які різняться в залежності від галузі або країни.

Таким чином, важливим складовим елементом, окрім запасу факторів на визначений момент, є швидкість, з якою вони утворюються, вдосконалюються та пристосовуються до потреб галузей. Крім того, наявність деяких факторів у великій кількості може не посилювати, а, навпаки, послабляти конкурентну перевагу.

2. Умови попиту, тобто попит внутрішнього ринку на продукцію чи послуги, що пропонується даною галуззю. М. Портер дослідив, що попит на внутрішньому ринку має прямий вплив на конкурентну перевагу. Впливаючи на ефект

масштабу, попит на внутрішньому ринку визначає характер та швидкість впровадження новацій, що здійснюються підприємствами. Він має три важливі особливості: структуру внутрішнього попиту, обсяг та характер зростання внутрішнього попиту і механізми, за допомогою яких переваги на внутрішньому ринку передаються на іноземні ринки. Значення двох останніх знаходиться у прямій залежності від першої. Для конкурентної боротьби важливіший не кількісний, а якісний бік попиту на внутрішньому ринку.

3. Споріднені галузі та галузі, що підтримують, тобто наявність або відсутність у країні споріднених галузей чи галузей, що підтримують, які є конкурентоспроможними на світовому рівні. Конкурентоспроможність деяких галузей-постачальниць дає перевагу підприємствам в інших галузях промисловості, оскільки вони створюють елементи, які широко використовуються та відіграють важливу роль у інтернаціоналізації та інноваційних процесах. Так, виробництво напівпровідників, програмного забезпечення, а також торгівля є тими галузями, які мають значний вплив на інші. Наявність у країні конкурентоспроможних споріднених галузей часто веде до виникнення нових високорозвинених видів виробництва. Спорідненими є галузі, в яких підприємства здатні взаємодіяти у процесі формування ланцюжка цінності, а також галузі, які мають справу із продуктами, що взаємно доповнюють один одного. Взаємодія може відбуватись у сфері розвитку технологій, виробництва, маркетингу або сервісу.

4. Стратегія підприємства, його структура та конкуренти, тобто умови у країні, які визначають те, яким чином утворюються та управляються підприємства, і характер конкуренції на внутрішньому ринку. У різних країнах підприємства організовуються по-різному, виробляють різні стратегії та цілі. Національні переваги у промисловому виробництві є результатом правильного співвідношення між їх вибором та джерелом конкурентоспроможності національної промисловості. Спосіб формування та розвитку суперництва на внутрішньому ринку відіграє важливу роль у процесі впровадження інновацій та у забезпеченні перспектив міжнародного успіху.

Детермінанти національної конкурентоспроможності – це комплексна система, яка постійно розвивається. Майкл Портер назвав цю систему «ромб» (в оригіналі – «diamond», тобто алмаз, діамант).

До подій, які мають особливо важливе значення для розвитку конкурентоспроможності, М. Портер включає наступні: винахідництво; великі технологічні зрушення; різкі зміни цін на ресурси; значні зміни на світових фінансових ринках або в обмінних курсах; активізація світового чи місцевого

попиту; політичні рішення закордонних урядів; війни.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, глобальна конкуренція для галузей має доволі неоднозначні властивості. З одного боку цей процес сприяє зростанню виробництва, підвищенню якості продукції і взагалі спрямований на якомога якісніше задоволення потреб споживачів. Проте, не слід виключати, що він здатен дестабілізувати існуючий процес суспільного виробництва.

Випадкові події важливі тому, що вони змінюють позиції компаній-суперниць. Вони можуть звести нанівець переваги колишніх конкурентів та створити потенціал для нових підприємств, здатних замінити існуючі після досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності у нових умовах.

Оздоровлення української економіки та закладення умов для її стійкого зростання за умов посилення існуючої конкурентної боротьби на всіх ринках є можливим лише за умов належного забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності національної економіки та її суб'єктів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Портер М. «Конкуренція», спеціальне видання. – М.: Видавничий будинок «Вільямс», 2003.
2. Портер М. Международная конкуренция. Пер. с англ. / Под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина. – М.: Меж – 1993. – С. 622-628.
3. Гельвановский М. и др. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях // Российский экономический журнал. – 1998. – С. 70.
4. Пилипенко И.В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория и опыт малых стран Западной и Северной Европы. – М.: Ойкумена, 2005. – 494 с.
5. Портер М. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей конкурентов / Майкл Портер. – М: Альпина Паблишер, 2011.

REFERENCES:

1. Porter M. «Konkurentsiia», spetsialne vydannia. – M.: Vydavnychiy budynok «Viliams», 2003.
2. Porter M. Mezhdunarodnaia konkurentsiya. Per. s anhl. / Pod red. y s predyslovyem V.D. Shchetynyna. – M.: Mez-1993. S. 622-628.
3. Helvanovskiy M. y dr. Konkurentosposobnost v mykro-, mezo y makrourovnevom yzmerenyakh // Rossyiskiy ekonomicheskiy zhurnal. – 1998 – S. 70.
4. Pylypenko Y.V. Konkurentosposobnost stran y rehyonov v myrovom khoziaistve: teoryia y opyt malykh stran Zapadnoi y Severnoi Evropy. – M.: Oikumena, 2005. – 494 s.
5. Porter M. Konkurentnaia stratehiya. Metodyka analiza otraslei konkurentov / Maikl Porter. – M: Alpyna Pablysher, 2011.